

УДК 34.09

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.8.32>**Денис Тихомиров,**

канд. юрид. наук,

докторант докторантури та аспірантури

Національної академії внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ

Стаття присвячена науковому осмисленню забезпечення безпеки та її нормативно-правовому конструюванню. Поза межами уваги вчених часто залишаються деякі питання загальнотеоретичного дослідження співвідношення правового впливу, правового регулювання з правовим забезпеченням, правовою охороною та захистом. Саме тому метою цієї статті є осмислення окремих аспектів розуміння правового забезпечення як теоретичної та нормативно-правової конструкції. Правове забезпечення безпеки аналізується у співвідношенні з такими загальнотеоретичними поняттями, як правовий вплив, правове регулювання, функції права, та іншими. При цьому робиться спроба зіставити та співвіднести їх для виявлення їх взаємодії та взаємозв'язку між собою.

Незважаючи на значні здобутки вчених у розробці питань правового впливу, правового регулювання, відповідних механізмів та процесів дії, поза межами уваги вчених залишилися деякі питання загальнотеоретичного дослідження їх співвідношення з правовим забезпеченням, правовою охороною та захистом. Тому метою статті є осмислення окремих аспектів розуміння правового забезпечення як теоретичної та нормативно-правової конструкції.

Під час здійснення дослідження використовувались такі методи: порівняльний, герменевтичний, інтерпретаційний, методи аналізу та синтезу та інші.

Результатом дослідження є такі висновки:

– правове забезпечення безпеки є однією із форм забезпечення безпеки у разі поділу їх за критерієм соціальної діяльності та теоретичною правовою конструкцією, що поєднує елементи правового впливу, регулювання, функцій права, механізму правового регулювання тощо;

– правове забезпечення безпеки досить близьке до правового регулювання, оскільки використовує ті самі правові засоби та має, по суті, схожу мету – відсутність загроз та правомірну поведінку, що не порушує інтереси інших;

– розподіляючи функції правового забезпечення безпеки, використовуючи схожість з правовим регулюванням виділяємо охоронну та регулятивну функції, що, відповідно, можна вважати правовою охороною безпеки та правовим регулюванням безпеки.

Ключові слова: безпека, забезпечення безпеки, правове регулювання, правовий вплив, правове забезпечення, функції права.

Постановка проблеми. Забезпечення безпеки є одним з основних напрямів життєдіяльності будь-якого суспільства та особи. У сучасний період в Україні це питання значно актуалізувалося та є одним із пріоритетних та важливих напрямів діяльності держави. Незважаючи на значні здобутки дослідників з питань безпеки, залишається нерозв'язаною низка питань. Це пов'язано, зокрема, і з такими об'єктивними факторами, як зміна суспільних відносин, поява нових, зміна пріоритетів у діяльності держави тощо.

Огляд літератури. Теоретичну основу становлять праці таких учених, як: С. С. Алексєєв, Ю. В. Баулін, В. М. Горшенєв, П. М. Рабінович, Н. І. Козюбра, В. В. Копейчиков, А. М. Колодій, В. В. Кузнецов, М. І. Мельник, О. Ф. Скакун, Т. І. Тарахонич та ін.

Незважаючи на значні здобутки вчених у розробці питань правового впливу, правового регулювання, відповідних механізмів та процесів дії, поза межами уваги вчених залишилися деякі питання загальнотеоретичного дослідження їх співвідношення з правовим забезпеченням, правовою охороною та захистом.

Метою цієї статті є осмислення окремих аспектів розуміння правового забезпечення як теоретичної та нормативно-правової конструкції.

Виклад основного матеріалу. *Забезпечення безпеки.* Значення розуміння безпеки полягає в тому, що його своєрідність у співвідношенні з іншими подібними поняттями впливає на тлумачення таких теоретичних конструкцій, як правове забезпечення безпеки, правове регулювання безпеки, правовий

вплив на безпеку, правова охорона безпеки, правовий захист безпеки та інші, що зумовлює доцільність їх загальнотеоретичного аналізу в контексті таких фундаментальних понять загальної теорії держави та права, як правовий вплив, правове регулювання, дія права, функції права тощо, які були в минулому і є нині предметами наукового осмислення, стосовно яких існують різні думки вчених щодо їх інтерпретації, співвідношення, механізмів здійснення тощо.

Під забезпеченням безпеки у широкому сенсі, як стверджує В.Ф. Смолянюк стосовно національної безпеки України, доцільно розуміти «сукупність теоретико-методологічних, нормативно-правових, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативнорозшукових, кадрових, науково-технічних, ресурсних та інших заходів, спрямованих на мінімізацію загроз і небезпек, гарантування розвитку національних інтересів, духовного і матеріального добробуту народу України та ефективного функціонування системи національної безпеки України» [1, с. 114-115], що спрямовані на створення достатніх умов для «збалансованого співіснування інтересів особи, суспільства і держави через моніторинг, діагностування, виявлення та ідентифікацію, запобігання й припинення, мінімізацію та нейтралізацію дії внутрішніх та зовнішніх загроз і небезпек. Реагування на загрози має бути адекватним не лише їх характерові та масштабам, а й рівню бажаного і можливого стану забезпечення національної безпеки» [1, с. 115].

Правове забезпечення безпеки. Такі та подібні інтерпретації забезпечення безпеки дає підстави її правове забезпечення розглядати, з одного боку, в полі соціально-гуманітарних наук як вид забезпечення безпеки, причому в контексті інших форм забезпечення безпеки: економічних, політичних, психологічних, інформаційних та інших, а з іншого – як правове поняття за допомогою таких теоретичних конструкцій, як правовий вплив, правове регулювання та функції права, та інших.

Правове забезпечення може класифікуватися за низкою чинників:

- 1) за територією поширення його компетенції: глобальне, міждержавне, національне;
- 2) за характером суспільних відносин, на регулювання яких воно спрямоване: у сфері освіти, у соціальній сфері; у сфері землекористування, у сфері комунікацій тощо;
- 3) за галузями права, залежно від механізмів правового регулювання: конституційно-правове, цивільно-правове, кримінально-правове, адміністративно-правове тощо [2, с. 498].

Правове забезпечення безпеки охоплює різні форми впливу права на суспільні відносини, що становлять сферу безпеки, для закріплення і розвитку суспільно-корисних відносин, а також попередження, протидії, припинення суспільно-небезпечних діянь, ліквідації їх наслідків, а правове регулювання на відміну від інших форм здійснюється за допомогою правових засобів і спрямоване не на всі суспільні відносини сфери безпеки, а тільки на ті, що входять до предмета правового регулювання.

Водночас неоднозначне розуміння вченими як правового впливу, так і правового регулювання призводить до плюралізму думок щодо їх співвідношення, що впливає й на розуміння правового забезпечення:

– одні вчені вважають, що більш об'ємним поняттям є правовий вплив, який охоплює як правове регулювання, так й інші види (форми) впливу права на суспільні відносини, наприклад такі, як ідеологічний, комунікативний, інформаційний тощо [3, с. 436];

– другі орієнтуються на їх розрізнення, оскільки вони зорієнтовані на використання різних форм порядкування та відновлення суспільних відносин, наголошуючи, що між ними є спільне та відмінне [4, с. 21-27];

– треті не вбачають доцільності розрізнявати ці поняття, таким чином ототожнюючи їх.

Інші вчені наголошують на домінуючому значенні дії права, вбачаючи, що це поняття охоплює правовий вплив і правове регулювання [5, с. 154].

З огляду на таку плюралістичність розуміння цих понять та їх співвідношення, напевно, ця проблема не може мати лише один варіант її розв'язання [6, с. 6-9], особливо якщо врахувати, що різноманітність таких варіантів зумовлена й різноманітністю підходів до праворозуміння, зокрема інструментального, позитивістського, інституційного, природно-правового діяльнісного й інших [7].

Подальше осмислення правового впливу, правового регулювання в контексті їх співвідношення із забезпеченням безпеки, зокрема правовим, доцільно конкретизувати з використанням таких загальнотеоретичних конструкцій, як відповідні предмети, механізми та процеси.

За всієї знову-таки різноманітності інтерпретацій понять «механізм» і «процес» правового регулювання чи правового впливу більшість вчених дотримуються позиції, що поняття «механізм» відбиває більше статичні їх аспекти, «процес» – динамічні. Тому механізм – це сукупність (система) засобів правового регулювання чи впливу,

а процес – послідовність їх дії. У механізмі правового регулювання виокремлюються правові засоби, а в механізмі правового впливу – як правові, так і позаправові [8].

Механізм правового регулювання складається переважно з таких спеціально-правових засобів, як норми права, юридичні факти, правові відносини (суб'єктивні права та кореспондуючі їм юридичні обов'язки), акти правозастосування та договори, акти реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків у вигляді правомірної поведінки.

Процес правового регулювання, який пов'язаний з механізмом останнього, поділяється на стадії – правотворчості, виникнення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, їх реалізації, факультативну стадію – правозастосування або індивідуалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, кожна з яких пов'язана з дією певних основних правових засобів відповідно до норм права, що сформульовані в нормативно-правових актах або нормативно-правових договорах, виникненням юридичних фактів та на підставі їх, а також норм права та у певних випадках актів застосування норм права чи договорів суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, їх втіленням у суспільне життя, реалізацією у формі правомірної поведінки, що тягне за собою відповідні правові наслідки. Якщо реалізація суб'єктивних прав та юридичних обов'язків у вигляді правомірної поведінки не відбувається, а, навпаки, здійснюється протиправна поведінка, тобто виникають юридичні факти правопорушення, процес правового регулювання набуває конкретно-ситуативного охоронного (захисного) спрямування – відновлення порушених суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, відшкодування нанесених збитків та покарання правопорушників. Причому процес правового регулювання регламентується процесуальними чи процедурними правовими нормами.

Оскільки правовий вплив, окрім правового регулювання, охоплює й інші форми дії права на суспільні відносини – виховну, ідеологічну, комунікативну, психологічну, ціннісно-орієнтуючу тощо [9, с. 16], кожна з них має властивий їй механізм і процес, які, однак, суттєво відрізняються від механізму і процесу правового регулювання.

Подібним чином і розрізняються функції права, під якими розуміються як правило, основні напрями впливу права на суспільні відносини [10, с. 4] і які не існують ізольовано одна від одної, а тісно взаємопов'язані та утворюють систему функцій права [11, с. 27], серед яких виокремлюються загальні (ідеологічна, виховна, психологічна тощо) та спеці-

альні функції права – регулятивна (статична та динамічна [10, с. 6; 12, с. 88]) та охоронна [13, с. 15-19; 14]. Причому, на відміну від інтерпретацій спеціальних функцій права, відсутня єдність та чітка позиція науковців щодо поділу загальних функцій права [15].

Такий висновок підтверджує й аналіз співвідношення предметів правового впливу та правового регулювання. Стосовно предмета останнього більшість учених вважає, що право регулює не всі суспільні відносини [16, с. 19], оскільки вони впорядковуються всім комплексом соціальних норм (правових, моральних, політичних, економічних, естетичних та інших), а тільки ті з них, які за своїми властивостями можуть, а з позицій суспільних потреб та інтересів повинні бути врегульовані саме правовими засобами [17]. Тоді як правовий вплив поширюється й на інші суспільні відносини [18, с. 62], а їх упорядкування здійснюється не тільки правовими засобами.

Зазначене дає підстави не ототожнювати, але й не розривати правовий вплив та правове регулювання. У разі ототожнення зникає своєрідність саме правового регулювання по відношенню до інших форм впливу на суспільні відносини, а розривання неможливе, оскільки правове регулювання, як й інші форми правового впливу, спрямоване на впорядкування суспільних відносини, але своєрідним чином.

Така діалектична єдність забезпечення присутності позитивного (безпечного) і відсутності негативного (небезпечного) у правовій сфері має значення не тільки для розуміння забезпечення безпеки, але й, що частіше аналізувалося в юридичній літературі, для забезпечення правопорядку та протидії злочинності. Якщо правопорядок та злочинність пов'язуються з правомірними та протиправними діями і тільки суб'єктів права, то безпека та небезпека охоплює не тільки такі дії, але й дії, що не регулюються правом (позаправові дії), а також події, що не є діями. Частково такі складники безпеки та небезпеки охоплюються поняттям юридичних фактів, що за вольовою ознакою поділяються на дії та події, але які тягнуть за собою правові наслідки, натомість дії та події, що становлять обсяг безпеки та небезпеки можуть і не мати таких наслідків.

У такому ракурсі обсяг безпеки та небезпеки ширший, ніж обсяг предмета правового регулювання, оскільки містить і позаправові дії та події, які є предметами регулювання моральних, економічних, політичних норм тощо, що зумовлює й необхідність інших (не тільки правових) форм забезпечення безпе-

ки (ідеологічних, економічних, політичних та інших). Так, наприклад, правопорядок та злочинність охоплюються поняттями безпеки та небезпеки, а останні містять і явища та процеси, що не регулюються правом або на які право може впливати тим чи іншим чином або взагалі не впливати. Так, до небезпек належать діяння та події, які тягнуть за собою несприятливі наслідки; зокрема, в Кодексі цивільного захисту України небезпечна подія визначається як подія, у тому числі катастрофа, аварія, пожежа, стихійне лихо, епідемія, епізоотія, епіфітотія, яка за своїми наслідками становить загрозу життю або здоров'ю населення чи призводить до завдання матеріальних збитків [19].

Це зумовлює необхідність і доцільність виокремлення у сферах безпеки і небезпеки тих їх складників, що можуть і повинні регулюватися правом. У самому загальному вигляді можна зазначити, що, оскільки право регулює найбільш важливі суспільні відносини, як суспільно корисні, так і суспільно небезпечні, сфера безпеки та небезпеки охоплює як предмети правового регулювання та правового впливу, так й інші сфери суспільного життя (або предмети забезпечення безпеки – ідеологічного, економічного тощо).

Враховуючи зазначене, можна висловити думку, що в предметі правового регулювання (залишаючи за межами такого осмислення правовий вплив у цілому) можна виокремити предмети як регулятивних, так й охоронних функцій права, які є відповідно складниками предметів забезпечення безпеки і протидії небезпеці, що відповідає розумінням безпеки як нормального існування явищ і процесів та безпеки як відсутності загроз (небезпеки), а в такому варіанті безпека як нормальне існування явищ та процесів у межах правового регулювання забезпечується дозволивними та зобов'язуючими нормами права (регулятивна функція), а безпека як відсутність загроз (небезпеки) – забороняючими нормами (охоронна функція).

Це певною мірою пояснює особливості нормативно-правового формулювання безпеки та небезпеки (їх складників). Оскільки безпека та її складники забезпечуються всім масивом нормативно-правових актів регулятивної спрямованості, які й забезпечують нормальне існування та розвиток явищ та процесів, то й відсутня необхідність їх окремого визначення. Ця необхідність з'являється тоді, коли так чи інакше безпека пов'язується з потенційною чи наявною небезпечкою (загрозами, ризиками тощо), її захищеністю від небезпек тощо, причому безпека виникає й існує тоді, коли виникають і існують небезпеки.

Подібним чином можливо й інтерпретувати функції правового забезпечення безпеки, причому якщо загальні функції більше відбивають спільне з іншими формами забезпечення безпеки, то спеціальні функції права – саме своєрідність правового регулювання: регулятивні функції орієнтовані на створення умов для нормального існування суспільно-значущих явищ та процесів, а охоронні – на протидію небезпечним для них явищам та процесам (небезпекам), їх витіснення із суспільного життя, припинення їх існування, ліквідацію негативних наслідків.

Висновки

Отже, підводячи підсумок, можна стверджувати, що правове забезпечення безпеки є однією із форм забезпечення безпеки у разі поділу їх за критерієм соціальної діяльності та теоретичною правовою конструкцією, що поєднує елементи правового впливу, регулювання, функцій права, механізму правового регулювання тощо.

Правове забезпечення безпеки досить близьке до правового регулювання, оскільки використовує ті ж самі правові засоби та має, по суті, схожу мету – відсутність загроз та правомірну поведінку, що не порушує інтереси інших.

Розподіляючи функції правового забезпечення безпеки, використовуючи схожість із правовим регулюванням, виділяємо охоронну та регулятивну функції, що відповідно можна вважати правовою охороною безпеки та правовим регулюванням безпеки.

Список використаних джерел:

1. Смолянюк В. Ф. Системні засади національної безпеки України. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2018. № 2 (37). С. 107-126.
2. Савінова Н.А. Про сутність кримінально-правового забезпечення розвитку національного сегмента глобального інформаційного суспільства в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. С. 498-502.
3. Алексеев С. С. *Общая теория права* : в 2 т. Т. 2. Москва : Юрид. лит. 1982. 360 с.
4. Іщенко І. Проблеми співвідношення понять «правове регулювання» і «правовий вплив» в сучасній теорії права. *Юридична Україна. Теорія та історія держави і права*. 2011. № 8. С. 21-27.
5. Гойман В.И. Действие права (методологический анализ) : монография. Москва, 1992. 180 с.
6. Васильева Н.В. К вопросу об идентичности понятий «правовое воздействие» и «правовое регулирование». *Преимущества и новации в юридической науке : материалы научной конференции адъюнктов и соискателей*. 2009. Вып. 5. С. 6-9.

7. Шопіна І. М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*. 2011. № 2. С. 1055–1061. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11simvpr.pdf>

8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. С. 345. (дата звернення: 08.08.2019).

9. Тарахонич Т.І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки»*. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. Вип. 50. С. 11–17.

10. Заморська Л. І. Функції права: змістовно-теоретичний аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 6. С. 3-9.

11. Зварич Р. В., Гривнак Б. Л. Регулятивна функція права у системі функцій права. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія «Право»*. 2017. № 4(16). С. 20-28.

12. Сіньова Л.М. Теоретико-правові аспекти охоронної функції права соціального забезпечення.

Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 2. С. 87–90.

13. Ковальський В. Охоронна функція права: питання історичної обумовленості. *Юридична Україна*. 2010. № 2. С. 15-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2010_2_5. (дата звернення: 08.08.2019).

14. Ковальський В. Охоронна функція права : монографія. Київ : Юринком Інтер, 2010. 336 с.

15. Миронець О.М. Функції права: поняття та класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 2. С. 15-17. URL: http://lsej.org.ua/2_2014/5.pdf (дата звернення: 08.08.2019).

16. Городецька І.А. Предмет правового регулювання: окремі аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 3. Том 1. С. 17-21. URL: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo03/part_1/5.pdf (дата звернення: 08.08.2019).

17. Алексеев С.С. Теория права. Москва : БЕК, 1995. 320 с. С. 211.

18. Сильченко Н. В. Проблемы предмета правового регулирования. *Государство и право*. 2004. № 12. С. 61-64.

The article is devoted to the scientific understanding of security and its normative-legal construction. Outside the attention of scientists, often, there are some issues of general theoretical study of the correlation of legal influence, legal regulation with legal provision, legal protection and protection. That is why the purpose of this article is to comprehend the individual aspects of understanding the legal framework as a theoretical and legal construct. Legal security is analyzed in relation to such general theoretical concepts as legal influence, legal regulation, functions of law and others. Legal security is analyzed in relation to such general theoretical concepts as legal influence, legal regulation, functions of law and others.

At the same time, an attempt is made to compare and correlate them to reveal their interaction and interconnection.

In view of the considerable achievements of scientists in the development of issues of legal impact, legal regulation, relevant mechanisms and processes of action, outside the attention of scientists there are some issues of general theoretical study of their relationship with legal protection, legal protection and protection. Therefore, the purpose of the article is to comprehend the individual aspects of understanding the legal framework as a theoretical and normative-legal construct.

During the research, the following methods were used: comparative, hermeneutic, interpretation methods, methods of analysis and synthesis, and others.

The result of the study is the following conclusions:

– legal security is one of the forms of security in the case of their division according to the criterion of social activity and the theoretical legal structure, which combines the elements of legal influence, regulation, functions of law, the mechanism of legal regulation, etc.

– legal security is fairly close to legal regulation, since it uses the same legal means and has, in essence, a similar goal – the absence of threats and legitimate behavior that does not violate the interests of others.

– By distributing the functions of legal security, using a similar resemblance to legal regulation, a security and regulatory function is allocated, which can accordingly be considered legal protection of security and legal regulation of security.

Keywords: safety, security, legal regulation, legal influence, legal support, functions of law.

